

Bölcsődalok, bogarak, madarak (Liszt- és Bartók-évforduló)

– Kedvcsináló zenei érdekességek kisgyermeknek
nevelésével foglalkozók számára

Kismartony Katalin

Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Kar Ének-zenei Tanszék

Absztrakt

Liszt Ferenc utolsó szimfonikus költeményének első tétele és Bartók Béla néhány zeneművének részlete különböző hang- és filmfelvételek segítségével vonja be az olvasót a zenei élménybe.

Kulcsszavak: Liszt, Bartók, bölcsődal, bogár és madár a zenében

A Liszt- és Bartók-évforduló kapcsán kevésbé ismert dolgokra, zenei érdekességekre irányítjuk a figyelmet, olyanokra, amelyek – kellő előkészítést követően – kisgyermek számára is vonzóak lehetnek.

Bár a két zeneszerző gyermekeknek nem írt dalokat, a felnőttek számára írt darabok között vannak olyan zeneműrészek, amelyek meglehetősen gyermekközeli. Mindketten zongoristaként és zeneszerzőként egyaránt világnagyságok. Voltak gyermekeik, bár családi életük problémákkal terhelt volt. Bartók édesanyja tanítónőként zongorázni tanította öt éves kisfiát. Bartókról köztudott, hogy a *Mikrokozmosz* és a *Gyermekeknek* sorozatot zongorázni tanulóknak komponálta, a 44 duót pedig – szintén pedagógiai céllal – hegedűsöknek (Ujfalussy & Lampert, 1974).

Liszt Ferenc *Bölcsőtől a sírig* című, nem annyira közismert szimfonikus költeményére egy nagyon drága és különleges könyv hívja fel a figyelmet: Kieselbach Tamás 2007-ben megjelent *Magyar zene és kép (zene, ritmus, hangzás, kép, fotó, látvány)* című könyve. Ebben az exkluzív kiadványban rendkívüli kapcsolatokat találunk a képzőművészet, a zene és az irodalom között (Kieselbach, 2007). A reformkori zeneszerzőt például Zichy Mihály grafikája inspirálta az említett műve megírására¹.

¹ https://www.parlando.hu/2017/2017-6/Fenyves_Maria_Annunziata-Zichy.htm

A *Bölcsőtől a síríg* című szimfonikus költemény első tételét, *A bölcsőt* huszonhárom év szünet után írta, a többi tételtől valószínűleg külön (Hamburger, 1983). Ezt Liszt Ferenc 70. születésnapján, 1881. október 22-én mutatták be Rómában. Hangszerösszeállítás a következő volt: két szordinált hegedű és brácsa (előadóiakat név szerint tudjuk), valamint két fuvola és ad libitum hárfá – ezek a színező jellegű hangszerek az ősbemutatón elmaradtak².

A bevezető rész rendkívül takarékos eszközökkel él – lebegő jellege van, nincs benne mély hangszer, dolce, dolcissimo.

„A hallgatóság, mintegy azt kívánva Lisztnek, hogy még sok október 22-ét ünnepeljen, mielőtt A sír-hoz ér, megisméltette A bölcsőt. [...] Bárcsak mielőbb hallhatnánk a teljes művet.” (Kieselbach, 2007).

Az első tétel finom szövésszerű, érzékeny hangszerelésű darab, rendkívül halakán, éteri hangulatban indul. Zenei anyaga két egyszerű gregorián típusú motívumra épül. A tétel közepén ér el a feszültség a csúcspontjára, majd fokozatos halványulás után, mintegy semmibe veszően ér véget.

Ebben a szimfonikus költeményben minden benne van, az élet kezdetétől: az öröm, a bánat, a fájdalom, a szeretet, az elmúlás, és ahogy egyik levelében írta, „[...] *a bölcsőtől a síríg szívemben és gondolkodásomban magyar maradok, [...] és a magyar zenekultúra fejlesztésén kívánok dolgozni. Vezércsillagom, jeligém, hogy Magyarország egykor büszkén hivatkozhatson rám.*” (idézi Hamburger, 1983).

Az alábbi videón, a zenemű hallgatása közben az idős Liszt Ferenc portréját láthatjuk: A másik előadás háttére a Zichy-rézkarc, amelyik bal alsó sarkában a bölcső jelenet látható³. Érdekes a közel hatperces tételt részben vagy egészben meghallgatni.

A történelem érdekes kapcsolatai az alábbiak szerint alakultak: Liszt Ferenc, aki a reformkor nagy magyarja volt, Thomán Istvánt tanította zongorára, aki később a Liszt által alapított Zeneakadémián tanította Bartókot, aki Kodály közvetlen munkatársa volt.

Bartók a Kárpát-medence népeinek dalait azok eredeti nyelvén gyűjtötte, de gyűjtött délszláv, román, török és arab népzene is. Így természetes, hogy *Falun* című művének Bölcsődala eredetileg szlovák nyelvű (Lampert, 1976).

Érdekes többféle, jó minőségű előadást is meghallgatni, mivel így újabb és újabb színek, apró zenei élmények nyílnak meg.

Az első felvételen Török Erzsébet magyarul éneklő *Bölcsődalt*, mellette Tusa Erzsébet zongorázik⁴:

² <https://mediaklikk.hu/2017/04/16/liszt-ferenc-a-bolcsotol-a-sirig>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=XPXXSkGsVlk>

⁴ <https://youtu.be/K0aLsFSZ8D0?list=PLPN9o-zoMmDXm-iAAEfglCNf4aa8CWPOf>

A másodikként ajánlott felvétel kamarazenekari letét női karral. A *Bölcsődal* tétel a 4.05-nél kezdődik, a *Lakodalom után*. A zenehallgatás alatt egy Chagall-kép látható:⁵

Harmadikként magyar előadóművészek kamarazenekari kísérettel szlovákul éneklik ezt a Bölcsődalt⁶.

A természet hangjainak zenei megjelenítése

A zeneszerzőket régebben és napjainkban is foglalkoztatta a természet hangjainak zenei megjelenítése. Bartók abban is gyermeki szemléletű maradt, hogy nagyon vonzották a bogarak – ahogyan a filmben (Bartók, 2017) második fiától, Bartók Pétertől is hallhatjuk. De Ziegler Márta, Bartók első felesége is ezt írja: „Naponta sétált, legtöbbször családjával, de néha magában is; olyankor mindig hozott valamit haza: egy különös kavicsot, kis vadvirágot stb. Egyik szenvedélye a bogár- és lepkegyűjtés volt.” (Ujfalussy & Lampert, 1974, p. 573). A madarak a madrigáloktól kezdve újra és újra felbukkannak zeneművekben, mint például az alábbi szerzőknél Mozart, Dvořák, Respighi.

A két Bartók életrajzi film részletei mutatnak ezekből példát (Bartók 2017, időtartam 51 perc)⁷. A filmben a következő helyeken találunk utalásokat a természet hangjainak zenei megjelenítésére: 3.25 – 3.41 a két éves Bartók: himlőoltás – késői beszéd, selyemhernyó; 35.49 – 37.12 fia, Péter, Panamából levelezett apjával – lepkeszárny, óriási bogár.

*Bartók hazatér (1988, időtartam: 1 óra 11 perc)*⁸

A filmben a következő helyeken találunk utalásokat az életrajzi ihletettségre, a természet hangjai iránti vonzódás megnyilvánulásaira: 0.21 – 0.28 a madarak repülése, a bogarak zenéje érdekelte Bartókot;

22.57 – 23.20 természet szeretete, megöregedett; 41.15 – 44.39 Concerto II. tétel vége – bogár, minden érdekelte Bartókot, ami élet, neszek, Concerto III. tétel részlete; 56.15 – 59.04 Bartók a füzetébe jegyzett néhány madárhangot, III. Zongoraversenyben fel is használt ebből – 2. tétel.

Liszt Ferenc és Bartók Béla műveiből kiemeltünk olyan érdekességeket, amelyeket kisgyermekeket nevelők bátran vihetnek gyermekhallgatóság elé, ezzel kinyithatják az érdeklődés kapuját más zeneműveik felé. Mindkét szerző világnagyság, méltán megéri ízlelgetni zenéiket és kitágítani eddigi ismereteinket kompozícióikkal kapcsolatban.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=ddFBkF9dVvQ>

⁶ <https://youtu.be/ykBUlmZVghY>

⁷ https://www.youtube.com/results?search_query=bart%C3%B3k+2017

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=ACKIAxKA-LM>

Irodalom

- Hamburger, K. (1983). Liszt Ferenc: A bölcsőtől a sírig. In Kroó, Gy. (Eds.), *A hét zeneműve 1983. október–1984. szeptember*. Zeneműkiadó Vállalat.
- Kieselbach, T. (2007). *Magyar zene és kép (zene, ritmus, hangzás, kép, fotó, látvány)*. Corvina Kiadó Kft.
- Lampert, V. (1976). Bartók Béla: Falun. In Kroó, Gy. (Eds.), *A hét zeneműve 1977/1 (január–március)*. Zeneműkiadó.
- Ujfalussy, J. & Lampert, V. (1974, Eds.). *Bartók breviárium – Levelek, írások, dokumentumok*. Zeneműkiadó Vállalat.

Filmajánló és weboldalak

- Bartók(2017)https://www.youtube.com/results?search_query=bart%C3%B3k+2017 (2021. 12. 21.) Filmnet, Lumière Film.
- Bartók hazatér (1988) Bartok returns home. <https://www.youtube.com/watch?v=ACKIAxKA-LM> (2021. 12. 21.) BBC.
- Emlékezés Zichy Mihályra https://www.parlando.hu/2017/2017-6/Fenyves_Maria_Annunziata-Zichy.htm (2021.09.16.)
- Liszt Ferenc: Bölcsőtől a sírig <https://mediaklikk.hu/2017/04/16/liszt-ferenc-a-bolcsotol-a-sirig/> (2021.09.16.)

Kismartony, K.

**Lullabies, insects, birds (Liszt and Bartók anniversaries)
Musical curiosities for children educators**

First movement of last symphonic poem of Ferenc Liszt and fragments of some pieces of music of Béla Bartók involve the listener/reader in musical experience by means of voice and movie records.

Keywords: Liszt, Bartók, lullaby, insects and birds in music

Kismartony Katalin: <https://orcid.org/0000-0002-8413-9434>